

It's kind of an exciting story: De rol van het Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling

Suzan M. Doornwaard, Regina J. J. M. van den Eijnden, Ine Vanwesenbeeck,
Tom F. M. ter Bogt

Universiteit Utrecht, Algemene Sociale Wetenschappen: Culturele Diversiteit & Jeugd

Samenvatting

In dit artikel worden de bevindingen van Project STARS Deelproject 3 beschreven, waarin de rol van Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling is onderzocht. De verschillende empirische studies die zijn uitgevoerd hadden tot doel meer inzicht te bieden in (1) de prevalentie en ontwikkeling van verschillende seksgerelateerde online gedragingen tijdens de adolescentie; (2) hun longitudinale relaties met seksuele cognities, emoties en gedragingen; en (3) de manier waarop seksgerelateerd Internetgebruik is ingebed in persoonlijke en sociale contexten. De bevindingen suggereren dat de meeste seksgerelateerde online gedragingen minder wijdverbreid zijn onder adolescenten dan vaak wordt gedacht of gevreesd. Desalniettemin zijn de longitudinale en kwalitatieve gegevens in overeenstemming met de theoretische assumptie dat seksgerelateerde online gedragingen via verschillende processen van invloed zijn op seksuele ontwikkelingsprocessen. Daarnaast benadrukken de onderzoeksresultaten dat seksgerelateerd Internetgebruik niet plaatsvindt in een vacuüm, maar dat het is verweven met verschillende intra- en interpersoonlijke processen. Zo bleek dat seksgerelateerde online gedragingen overtuigingen van jongeren over gangbaar en geaccepteerd seksueel gedrag onder leeftijdsgenoten kunnen vormen, welke vervolgens eigen seksueel gedrag voorspellen. De verschillende studies lieten bovendien zien dat er vele vormen van congruentie bestaan tussen persoonlijke eigenschappen, interesses en sociale contexten van adolescenten enerzijds en seksgerelateerd Internetgebruik anderzijds. De bevindingen van dit deelproject dragen bij aan theorievorming en kennis omtrent de rol van het Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling. Zij bevatten tevens relevante implicaties voor ouders, scholen en interventieontwikkelaars die ernaar streven een gezonde en positieve seksuele ontwikkeling te stimuleren.

Dit artikel beschrijft de bevindingen van Project STARS Deelproject 3 (Doornwaard, 2015; zie Deković et al., 2016 voor een beschrijving van alle vier deelprojecten), waarin is onderzocht welke rol Internetgebruik en seksgerelateerde online gedragingen spelen in de adolescentie seksuele ontwikkeling. De afgelopen decennia is in toenemende mate aandacht besteed aan de media, en het Internet in het bijzonder, als sociale context die bijdraagt aan de manier waarop jongeren hun ontwikkelende seksualiteit verkennen en vormgeven. Dat is niet zonder reden – vanuit een historisch perspectief bezien is het een uniek fenomeen dat jongeren tegenwoordig opgroeien met mediavor-

men die zijn doordrenkt met grotendeels vrij toegankelijk seksueel materiaal (Peter & Valkenburg, 2006). Belangrijker nog, voor het eerst kunnen jongeren actief deelnemen in mediagebruik. Online technologieën maken het niet alleen mogelijk om seksuele beelden en informatie te ontvangen, maar ook om zelf seksuele boodschappen te creëren, versturen en beoordelen. Bovendien krijgen romantische en seksuele ervaringen een nieuwe dimensie dankzij interactieve applicaties waarbij *real-time* gecommuniceerd kan worden met andere Internetgebruikers. Het gemak waarmee aan dergelijke seksgerelateerde online gedragingen kan worden deelgenomen en de alomtegenwoordigheid van het Internet in het leven van jongeren maakt dat dit medium een uniek platform vormt voor seksuele exploratie en interactie tijdens de adolescentie.

Ondanks de relevantie van het Internet als context voor adolescentie seksuele ontwikkeling is nog relatief weinig bekend over de manier waarop seksgerelateerd Internetgebruik zich onder jongeren manifesteert en hoe seksgerelateerde online gedragingen seksuele ontwikkelingsprocessen vormen. In zowel wetenschappelijk onderzoek als het publieke debat

Dr. S. Doornwaard, postdoc onderzoeker
Dr. R. van den Eijnden, universitair hoofddocent
Prof. dr. I. Vanwesenbeeck, bijzonder hoogleraar Seksuele ontwikkeling, diversiteit en gezondheid
Prof. dr. T. ter Bogt, hoogleraar Popmuziek en Jeugdcultuur

Correspondentieadres: Dr. Suzan Doornwaard, Universiteit Utrecht, afdeling Algemene Sociale Wetenschappen: Culturele Diversiteit & Jeugd, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht. E: S.M.Doornwaard@uu.nl

Ontvangen: 26 mei 2016; Geaccepteerd: 25 oktober 2016

wordt gesuggereerd dat adolescenten, in reactie op hun groeiende nieuwsgierigheid naar seksualiteit, in toenemende mate experimenteren met seksgerelateerd Internetgebruik (Bleakley, Hennesy, Fishbein, & Jordan, 2008; Owens, Behun, Manning, & Reid, 2012). Tegelijkertijd ligt de focus in dit onderzoek en debat voornamelijk op de mogelijk negatieve consequenties van frequente blootstelling aan seks op het Internet, zoals het imiteren van risicovol seksueel gedrag en het ontwikkelen van onrealistische en/of onwenselijke seksuele overtuigingen. Met het oog op deze bezorgdheid is het opvallend dat er vrijwel geen longitudinale informatie bestaat over daadwerkelijke deelnamepatronen van jongeren in seksgerelateerd Internetgebruik (zie voor een uitzondering met betrekking tot online seksueel risicogedrag Baumgartner, Sumter, Peter, & Valkenburg, 2012) – kennis die nodig is om de rol van het Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling in perspectief te kunnen plaatsen. Bovendien richtten veel studies zich tot enkele jaren terug voornamelijk op *SEIM-gebruik* onder jongeren – het bekijken van seksueel expliciet materiaal op pornowebsites (Owens et al., 2012). Jongeren kunnen zich echter tot het Internet wenden voor een verscheidenheid aan seksgerelateerde gedragingen, welke fungeren als entertainment, informatieverzameling, communicatie en virtuele seksuele activiteit of *cyberseks* (Boies, 2002). Ook tijdens het gebruik van sociale netwerksites (SNS), een populaire sociale activiteit die niet expliciet seksueel van aard is, kunnen jongeren in aanraking komen met seksualiteit; bijvoorbeeld door sexy zelfpresentaties van anderen te bekijken, te communiceren over seks met andere gebruikers of door zelf seksgerelateerde berichten te plaatsen (Moreno, Brockman, Wasserheit, & Christakis, 2012). Het is aannemelijk dat deze seksgerelateerde online gedragingen verschillen in zowel prevalentie als in de manier waarop zij seksuele cognities, emoties en gedragingen vormen.

Daarnaast betogen recente perspectieven op media-effecten dat Internetgebruik niet plaatsvindt in een vacuüm, maar geheel is verweven met processen in de adolescent zelf, en tussen de adolescent en zijn/haar ouders en leeftijdsgenoten (Valkenburg & Peter, 2013). Om beter te kunnen begrijpen hoe seksgerelateerde online gedragingen seksuele ontwikkelingsprocessen beïnvloeden en waarom individuen verschillen in patronen van seksgerelateerd Internetgebruik, zijn integratieve modellen vereist waarin de onderlinge relaties tussen deze verschillende contexten worden onderzocht.

In Deelproject 3 werd een ontwikkelings- en contextueel perspectief gehanteerd om bestaande kennis over de rol van het Internet in de adolescentie seksuele

ontwikkeling te vergroten. De verschillende empirische studies¹ die zijn uitgevoerd hadden tot doel meer inzicht te bieden in (1) de prevalentie en ontwikkeling van verschillende seksgerelateerde online gedragingen tijdens de adolescentie; (2) hun longitudinale relaties met seksuele cognities, emoties en gedragingen; en (3) de manier waarop seksgerelateerd Internetgebruik is ingebed in persoonlijke en sociale contexten.

Methoden

De resultaten van Deelproject 3 zijn tot stand gekomen door gebruik te maken van diverse onderzoeksmethoden en steekproeven. In de meeste studies is gebruik gemaakt van de longitudinale vragenlijstdata die zijn verzameld binnen Project STARS (Deković et al., 2016). In drie van die studies (Doornwaard, Bickham et al., 2014; Doornwaard, Bickham, Rich, Ter Bogt, & Van den Eijnden, 2015; Doornwaard, Ter Bogt, Reitz, & Van den Eijnden, 2015) zijn de gegevens geanalyseerd van alle deelnemende middelbare scholieren ($n=1.132$; 52,7% jongen, $M_{\text{leeftijd}}=13,95$ op T_1). Voor één studie (Doornwaard, Van den Eijnden, Overbeek, & Ter Bogt, 2015) zijn data gebruikt van een subgroep van 787 middelbare scholieren in klas 2-4 (52,4% jongen, $M_{\text{leeftijd}}=14,33$ op T_1). Een andere studie (Doornwaard, Van den Eijnden, Baams, Vanwesenbeeck, & Ter Bogt, 2016) focuste specifiek op 331 mannelijke SEIM-gebruikers ($M_{\text{leeftijd}}=15,16$). Voor één studie zijn naast vragenlijstdata ook gegevens gebruikt die zijn verkregen via een systematische content-analyse van Facebookprofielen (Doornwaard, Moreno, et al., 2014). Aan deze studie deden 104 jongeren (68,3% meisje, 11-18 jaar, $M_{\text{leeftijd}}=15,01$) mee die deels zijn geworven buiten de grotere Project STARS steekproef. Tot slot is een online focusgroepstudie uitgevoerd onder 36 adolescenten (72,2% meisje, 16-19 jaar) die op Internetfora en via persoonlijke (online) netwerken zijn geworven (Doornwaard et al., in press).

Resultaten

Prevalentie en ontwikkeling van seksgerelateerde online gedragingen

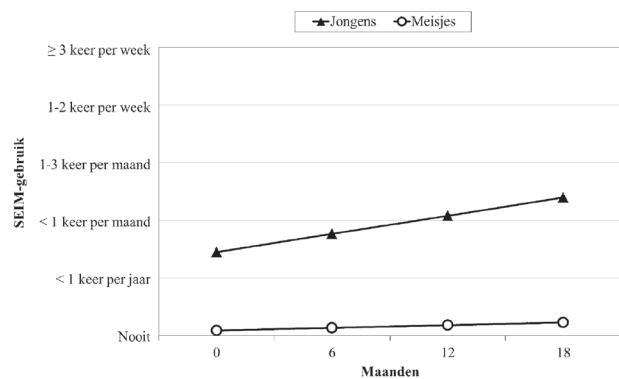
Met de 4-wave longitudinale vragenlijstdata werden deelnamepatronen van adolescenten aan vier seksgerelateerde online gedragingen onderzocht (Doornwaard, Bickham, et al., 2014): (1) het bekijken van seksueel expliciet materiaal op pornowebsites (SEIM), (2) het zoeken naar seksgerelateerde informatie, (3) cyberseksuele activiteiten (bijvoorbeeld een seksueel getinte vraag stellen/beantwoorden of iets seksueels doen voor de webcam) en (4) het gebruik van sociale netwerksites (SNS). Gemiddelde (*mean-level*) ontwikkelingstrajecten lieten zien dat jongens zo nu en dan, maar in toenemende mate, SEIM gebruikten. Meisjes

¹ In het proefschrift dat voortkwam uit Deelproject 3 (Doornwaard, 2015) zijn acht empirische studies beschreven die een brede reeks aan onderzoeksvragen beantwoorden. In dit artikel worden enkel de centrale bevindingen beschreven. Gedetailleerde steekproef-, procedure-, instrumenten- en analysebeschrijvingen zijn te vinden in het proefschrift en de gepubliceerde artikelen.

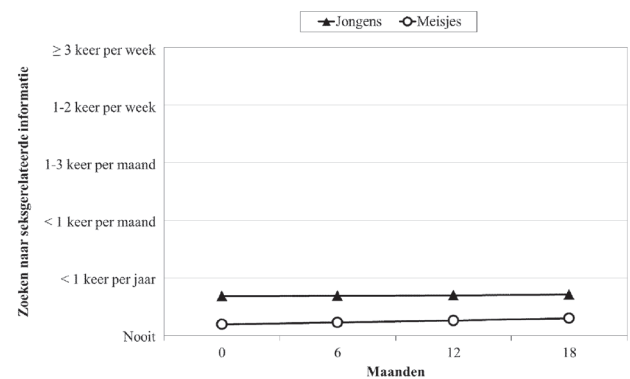
daarentegen vertoonden lage beginniveaus en slechts minimale stijgingen in hun SEIM-gebruik gedurende de onderzoeksperiode. Het zoeken naar seksgerelateerde informatie kwam onder zowel jongens als meisjes weinig voor, en ook cyberseks bleef gedurende de gehele onderzoeksperiode een ongebruikelijke activiteit². Een uitzondering op deze algemeen lage deelnamepatronen was het gebruik van sociale netwerksites wat, zoals verwacht, een populaire dagelijkse activiteit bleef onder jongens en meisjes (Figuur 1a-d). De meeste seksgerelateerde online gedragingen waren voor de meerderheid van de gevolgde adolescenten dus minder wijdverbreid dan vaak wordt aangenomen of gevreesd. Niettemin moet opgemerkt worden dat in eerdere cross-sectionele studies hogere prevalentiecijfers voor SEIM-gebruik en informatie zoeken zijn gerapporteerd (De Graaf, Meijer, Poelman, & Vanwesenbeeck, 2012; Peter & Valkenburg, 2006). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de gemiddelde leeftijd van de Project STARS-steekproef relatief laag was.

Longitudinale relaties met seksuele cognities, emoties en gedragingen

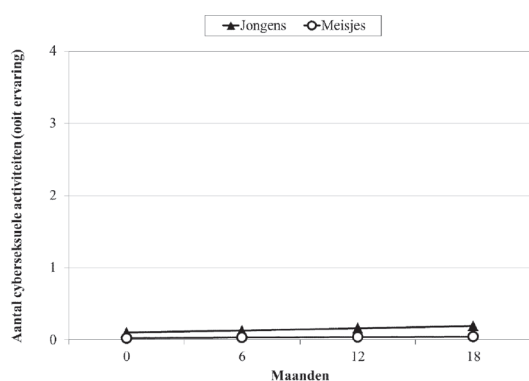
Vanuit een media-effect paradigma wordt het Internet beschouwd als bron voor seksuele socialisatie. Seksueel Internetmateriaal toont vaak een consistent eenzijdig beeld van seksualiteit, gekenmerkt door *casual* (zonder relationele *commitment*) en risicovrije seksuele interacties, overdreven seksuele handelingen en een sterke focus op uiterlijk en seksuele aantrekkelijkheid. De veronderstelling is dat deze online seksuele 'realiteit' de seksuele cognities, emoties en gedragingen van jongeren over tijd beïnvloedt (Ward, 2003). Dit proces van seksuele socialisatie kan via verschillende mechanismen optreden, waaronder observationeel leren (zoals uiteengezet in de *social-cognitieve leertheorie*), cultivering van online representaties van seksualiteit (zoals uiteengezet in de *cultivatietheorie*) en processen van sociale vergelijking en zelfobjectivering (zoals uiteengezet in de *sociale vergelijkingstheorie* en de *objectiveringstheorie*; zie Doornwaard, Bickham, et al., 2014;

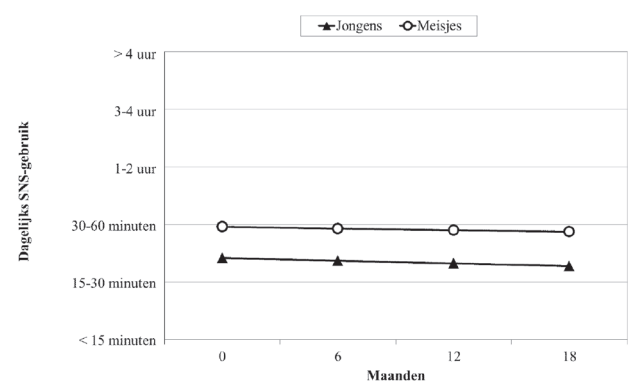
(A)

(B)

(C)

(D)

Figuur 1. Gemiddelde ontwikkelingstrajecten voor

- (A) SEIM-gebruik
- (B) Zoeken naar seksgerelateerde informatie
- (C) Cyberseksuele activiteiten
- (D) SNS-gebruik

² Omdat de gemiddelde ontwikkelingstrajecten voor cyberseks geen significante variantie vertoonden, kon deze gedraging niet verder onderzocht worden in relatie tot seksuele ontwikkelingsprocessen.

2015; Doornwaard, Ter Bogt, et al., 2015, voor een bespreking van deze theoretische modellen).

Seksuele cognities. Hoewel diverse studies verbanden hebben aangetoond tussen SEIM-gebruik van adolescenten en hun seksuele denkbeelden (Owens et al., 2012), is weinig bekend over hoe dergelijke relaties zich ontvouwen over tijd en hoe deze verklaard kunnen worden. Eén van de studies uit Deelproject 3 (Doornwaard, Bickham, et al., 2015) liet zien dat toenames in SEIM-gebruik van jongens samengingen met toenames in hun goedkeuring van casual seksueel gedrag, ofwel hun permissieve seksuele attitudes. Jongens die vaker SEIM gebruikten rapporteerden bovendien consistent hogere scores op permissieve attitudes op een volgend meetmoment. SEIM-gebruik van meisjes bleek niet longitudinaal geassocieerd met veranderingen in hun permissieve attitudes. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de manier waarop seksualiteit geproteteert wordt in SEIM meer overeenkomt met gangbare socialisatieboodschappen voor jongens dan voor meisjes. Deze sekse-specifieke boodschappen moedigen jongens aan seksueel assertief en permissief te zijn, terwijl ze meisjes voorschrijven seksueel aantrekkelijk maar ingetogen te zijn (Bordini & Sperb, 2013). De blootstelling aan SEIM was bij meisjes mogelijk te sporadisch om deze heersende seksuele cognities te overstemmen.

Voortbouwend op recente integratieve perspectieven op media-effecten (Valkenburg & Peter, 2013), onderzochten we in een andere studie (Doornwaard, Ter Bogt, et al., 2015) hoe seksgerelateerd Internetgebruik verweven is met processen in de adolescentie *peer*-context in het voorspellen van seksuele ontwikkeling. Zoals de bevindingen van Deelproject 2 (Van de Bongardt, Reitz, & Dekovic, 2016) aantonen, spelen overtuigingen over seksuele *peernormen* een sturende rol in de seksuele besluitvorming van jongeren. Resultaten uit Deelproject 3 lieten zien dat seksgerelateerde online gedragingen de potentie hebben om deze belangrijke cognities te vormen. SEIM-gebruik (onder jongens) en SNS-gebruik (onder jongens en meisjes) voorspelden toenames in percepties van adolescenten dat hun vrienden seksueel actief zijn en seksueel gedrag goedkeuren. Deze gepercipieerde *peernormen* voorspelden vervolgens toenames in hun eigen ervaring met seksueel gedrag één jaar later.

Seksuele emoties/zelfpercepties. Verschillende studies hebben gevonden dat het gebruik van SEIM samenhangt met negatievere fysieke en seksuele zelfpercepties (Löfgren-Mårteson & Månsson, 2010; Peter & Valkenburg, 2009). In Deelproject 3 werden de relaties tussen seksgerelateerde online gedragingen en zelfpercepties verder onderzocht. Analyse van de *4-wave* data (Doornwaard, Bickham, et al., 2014) liet zien dat jongeren die vaker SEIM gebruikten 18 maanden later een verminderde tevredenheid met hun eigen seksuele ervaring rapporteerden. Frequenter SEIM-gebruik voorspelde daarnaast een toename in lichaamsmo-

onitoring (*body surveillance*, focus op en beoordeling van eigen lichaam met name in termen van uiterlijke verschijning) bij jongens – maar niet bij meisjes. Kwalitatieve data uit de focusgroepstudie boden aanvullend inzicht in deze resultaten. Deelnemers in de focusgroepen meenden dat de overdreven seksuele activiteiten die in SEIM worden getoond onrealistische verwachtingen creëren onder nog relatief onervaren adolescenten, met als gevolg tegenvallende *real-life* seksuele ervaringen en onzekerheid over hun eigen seksuele prestaties (Doornwaard et al., in press). In deze studie werd voor meisjes echter ook een effect onafhankelijk van daadwerkelijk gebruik geïdentificeerd, wat het ontbreken van de longitudinale relatie met lichaamsmonitoring mogelijk verklaard. Meisjes die SEIM gebruikten én meisjes die dat niet deden gaven op eenzelfde wijze aan dat de geïdealiseerde lichamen in dit materiaal hen onzeker maakten over hun eigen uiterlijk; een proces dat getriggerd werd door de overtuiging dat jongens hun verwachtingen over seksuele aantrekkelijkheid aan SEIM ontlenden. Deze kwalitatieve bevinding geeft aan dat directe blootstelling aan SEIM niet noodzakelijk is om een negatiever zelfbeeld te veroorzaken, maar dat *percepties* van de inhoud van SEIM en degenen die het gebruiken een vergelijkbaar effect kunnen sorteren.

Een belangrijke bevinding van Deelproject 3 was dat andere, minder expliciete seksgerelateerde online gedragingen eveneens kunnen leiden tot kritischer fysieke en seksuele zelfpercepties. Zo bleek het zoeken naar seksgerelateerde informatie meer lichaamsmonitoring en minder tevredenheid met seksuele ervaringen te voorspellen (Doornwaard, Bickham, et al., 2014). Dit roept vragen op over de aard van de informatie die adolescenten online zoeken of vinden. Mogelijk versterkt deze informatie dominante normen ten aanzien van seksuele aantrekkelijkheid, of biedt deze onvoldoende ruimte voor de verscheidenheid aan lichaamstypen, voorkeuren en seksuele trajecten die onder jongeren bestaat. Toekomstig onderzoek moet hier meer inzicht in bieden.

Van bijzonder belang, gezien de populariteit van deze activiteit onder adolescenten, was de bevinding dat jongeren die meer tijd op sociale netwerksites besteedden, 18 maanden later meer lichaamsmonitoring, minder fysieke zelfwaardering en minder tevredenheid met hun eigen seksuele ervaring rapporteerden (Doornwaard, Bickham, et al., 2014). Dit suggereert dat SNS eveneens sociale verwachtingen over seks en seksuele aantrekkelijkheid communiceren die jongeren gebruiken om zichzelf te evalueren. Net als in SEIM kunnen deze verwachtingen berusten op geïdealiseerde, niet-representatieve informatie: onderzoek heeft aangetoond dat adolescenten geneigd zijn online een selectief of gemanipuleerd zelfbeeld te presenteren wat voldoet aan heersende normen en schoonheidsidealen (Moreno et al., 2012; Siibak, 2009). Seksgerelateerde boodschappen op sociale netwerksites en de mate

waarin deze positief bekrachtigd worden door andere gebruikers kunnen op deze manier bijdragen aan onrealistische overtuigingen over seksuele *peernormen*, welke vervolgens resulteren in nadelige vergelijkingsprocessen en zelfevaluaties (Doornwaard, Moreno, et al., 2014; Doornwaard, Ter Bogt, et al., 2015).

Seksueel gedrag. In eerder onderzoek zijn positieve relaties geïdentificeerd tussen SEIM-gebruik en ervaring met geslachtsgemeenschap, *casual* seksueel gedrag en seksueel risicogedrag (Owens et al., 2012; Peter & Valkenburg, 2016). Omdat gemiddelde prevalenties van deze activiteiten laag zijn tijdens de (vroeg) adolescentie, is in Deelproject 3 onderzocht of seksgerelateerde online gedragingen toenames voorspelden in ervaring met seksueel gedrag (variërend van tongzoeven tot geslachtsgemeenschap). Hoewel verschillende studies cross-sectionele verbanden lieten zien tussen deze concepten (Doornwaard, Bickham, et al., 2015; Doornwaard, Moreno, et al., 2014; Doornwaard, Ter Bogt, et al., 2015), vonden we geen robuust bewijs voor directe longitudinale effecten van seksgerelateerde online gedragingen op seksuele ervaring van adolescenten. Mogelijk verloopt de invloed van seksgerelateerd Internetgebruik op seksueel gedrag in deze leeftijdsgroep voornamelijk indirect, waarbij – zoals eerder besproken resultaten aantonen – vooral gepercipieerde normen en verwachtingen van leeftijdsgenoten een sturende rol spelen. Daarnaast wijzen kwalitatieve gegevens van Deelproject 3 op de mogelijkheid dat seksgerelateerde gedragingen niet zozeer voorspellen *of*, maar vooral *hoe* jongeren seksueel gedrag vertonen. Zo gaven deelnemers in de focusgroepstudie aan dat zij SEIM een nuttige bron vonden voor het opdoen van inspiratie of het imiteren van bepaalde seksuele technieken (Doornwaard et al., in press).

Individuele verschillen: inbedding in persoonlijke en sociale contexten

In verscheidene studies binnen Deelproject 3 is onderzocht hoe persoonlijke en sociale omgevingsfactoren individuele verschillen in seksgerelateerde online gedragingen voorspellen. De resultaten lieten zien dat er vele vormen van congruentie bestaan tussen persoonlijke eigenschappen, interesses en sociale contexten van adolescenten enerzijds, en hun patronen van seksgerelateerd Internetgebruik anderzijds.

Wat betreft persoonsfactoren bleek dat jongeren met een sterkere seksuele interesse, meer seksuele ervaring, een permissievere seksuele houding en een hogere realiteitsperceptie ten aanzien van seksueel Internetmateriaal meer SEIM gebruikten (Doornwaard, Van den Eijnden, et al., 2015). Seksuele interesse en ervaring hingen ook positief samen met het weergeven van seksuele berichten op sociale netwerksites (Doornwaard, Moreno, et al., 2014). Daarnaast bleek dat jongens met een lager psychosociaal welbevinden (gekenmerkt door lagere zelfwaardering en meer depressieve gevoelens) en een sterkere seksuele interesse

meer symptomen van compulsief SEIM-gebruik vertoonden (Doornwaard et al., 2016). Wat betreft sociale omgevingsfactoren vonden we dat Internet-specifieke opvoedstrategieën zoals monitoring en het opleggen van regels met betrekking tot Internetgebruik lagere deelnamepatronen in SEIM-gebruik, informatie zoeken en SNS-gebruik voorspelden (Doornwaard, Bickham, et al., 2014). Gepercipieerde seksuele *peernormen* hingen positief samen met het weergeven van seksuele berichten op sociale netwerksites (Doornwaard, Moreno, et al., 2014).

Ten slotte vonden we in Deelproject 3 dat sekse een belangrijke rol speelde in met name patronen van SEIM-gebruik en de effecten die deze (direct of indirect) hebben op seksuele ontwikkelingsprocessen. Deze bevinding is in lijn met het idee dat jongens en meisjes geconfronteerd worden met verschillende seksuele socialisatieboodschappen die medebepalen welke media zij selecteren en hoe zij deze evalueren en gebruiken (Bordini & Sperb, 2013). Dit onderstreept het belang van sekse-specifieke theorievorming en onderzoek met betrekking tot de rol van het Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling.

Conclusie

Tezamen dragen de bevindingen van Deelproject 3 bij aan bestaand onderzoek en theoretisch inzicht over de rol van het Internet in de adolescentie seksuele ontwikkeling. De besproken resultaten bevestigen dat seksgerelateerd Internetgebruik via verschillende processen seksuele cognities, emoties en gedragingen kan beïnvloeden. Tegelijkertijd suggereren de longitudinale prevalentiedata dat de meeste seksgerelateerde online gedragingen minder wijdverbreid zijn onder adolescenten dan vaak wordt gedacht of gevreesd. Door de onderzochte relaties te interpreteren in het licht van gemiddelde deelnamepatronen wordt duidelijk dat met name de rol van sociale media in de seksuele ontwikkeling niet onderschat moet worden. SNS-gebruik was veel populairder dan meer expliciete seksgerelateerde online gedragingen, maar bleek seksuele ontwikkelingsprocessen op vergelijkbare wijze te voorspellen. Sociale media worden ook wel beschouwd als "*superpeers*" omdat zij de invloed van leeftijdsgenoten combineren met het bereik van massamedia (Moreno et al., 2012). Vervolgonderzoek moet meer inzicht bieden in de specifieke seksuele content die jongeren creëren en onder elkaar verspreiden in diverse sociale media, en in de verschillende manieren waarop deze seksuele ontwikkeling beïnvloeden.

De bevindingen van Deelproject 3 bevatten relevante implicaties voor opvoedings- en onderwijsstrategieën. Programma's gericht op het vergroten van mediawijsheid onder jongeren zouden baat hebben bij een bredere focus, waarbij niet alleen gewezen wordt op onrealistische representaties van seksualiteit in SEIM, maar tevens aandacht wordt besteed aan de selectieve 'realiteiten' die leeftijdsgenoten creëren in sociale me-

dia en de manier waarop deze percepties over normatief seksueel gedrag beïnvloeden. Daarnaast suggereren de bevindingen dat ouders kunnen bijdragen aan bewuste en verantwoordelijke omgang met media, bijvoorbeeld door het stellen van regels en het monitoren van Internetgebruik van hun kinderen. Ten slotte blijft integratief, multi-systematisch onderzoek nodig om beter te begrijpen hoe, waarom, wanneer en voor wie seksgerelateerde online gedragingen van invloed zijn op de adolescente seksuele ontwikkeling.

Literatuur

- Baumgartner, S. E., Sumter, S. R., Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2012). Identifying teens at risk: Developmental pathways of online and offline sexual risk behavior. *Pediatrics*, *130*, 1489-1496.
- Bleakley, A., Hennessy, M., Fishbein, M., & Jordan, A. (2008). It works both ways: The relationship between exposure to sexual content in the media and adolescent sexual behavior. *Media Psychology*, *11*, 443-461.
- Boies, S. C. (2002). University students' uses of and reactions to online sexual information and entertainment: Links to online and offline sexual behavior. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, *11*, 77-89.
- Bordini, G. S., & Sperb, T. M. (2013). Sexual double standard: A review of the literature between 2001 and 2010. *Sexuality and Culture*, *17*, 686-704.
- De Graaf, H., Kruijer, H., Van Acker, J., & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Uitgeverij Eburon.
- Deković, M., Van de Bongardt, D., Baams, L., Doornwaard, S. M., Dalenberg, W., Reitz, E., ... Van Geert, P. (2016). Ontwikkeling van romantische relaties en seksualiteit van Nederlandse adolescenten in context: Project STARS. *Tijdschrift voor Seksuologie*, *40*, 195-199.
- Doornwaard, S. M. (2015). *It's kind of an exciting story: The role of the Internet in adolescent sexual development* (Proefschrift, Universiteit Utrecht). Online link: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/313554>
- Doornwaard, S. M., Bickham, D. S., Rich, M., Ter Bogt, T. F. M., & Van den Eijnden, R. J. J. M. (2015). Adolescents' use of sexually explicit internet material and their sexual behaviors and attitudes: Parallel development and directional effects. *Developmental Psychology*, *51*, 1476-1488.
- Doornwaard, S. M., Bickham, D. S., Rich, M., Vanwesenbeeck, I., Van den Eijnden, R. J. J. M., & Ter Bogt, T. F. M. (2014). Sex-related online behaviors and adolescents' body and sexual self-perceptions. *Pediatrics*, *134*, 1103-1110.
- Doornwaard, S. M., De Boer, F., Vanwesenbeeck, I., Van Nijnatten, C., Ter Bogt, T. F. M., & Van den Eijnden, R. J. J. M. (in press). Dutch adolescents' motives, perceptions, and reflections toward sex-related Internet use: Results of a web-based focus group study. *The Journal of Sex Research*.
- Doornwaard, S. M., Moreno, M. A., Van den Eijnden, R. J. J. M., Vanwesenbeeck, I., & Ter Bogt, T. F. M. (2014). Young adolescents' sexual and romantic reference displays on Facebook. *Journal of Adolescent Health*, *55*, 535-541.
- Doornwaard, S. M., Ter Bogt, T. F. M., Reitz, E., & Van den Eijnden, R. J. J. M. (2015). Sex-related online behaviors, perceived peer norms, and adolescents' experience with sexual behavior: Testing an integrative model. *PLOS ONE*, *10*, e0127787.
- Doornwaard, S. M., Van den Eijnden, R. J. J. M., Baams, L., Vanwesenbeeck, I., & Ter Bogt, T. F. M. (2016). Lower psychological well-being and excessive sexual interest predict symptoms of compulsive use of sexually explicit Internet material among adolescent boys. *Journal of Youth and Adolescence*, *45*, 73-84.
- Doornwaard, S. M., Van den Eijnden, R. J. J. M., Overbeek, G., & Ter Bogt, T. F. M. (2015). Differential developmental profiles of adolescents using sexually explicit internet material. *The Journal of Sex Research*, *52*, 269-281.
- Löfgren-Mårteson, L., & Månsson S.-A. (2010). Lust, love, and life: A qualitative study of Swedish adolescents' perceptions and experiences with pornography. *The Journal of Sex Research*, *47*, 568-579.
- Moreno, M. A., Brockman, L. N., Wasserheit, J. N., & Christakis, D. A. (2012). A pilot evaluation of older adolescents' sexual reference displays on Facebook. *The Journal of Sex Research*, *49*, 390-399.
- Owens, E. W., Behun, R. J., Manning, J. C., & Reid, R. C. (2012). The impact of Internet pornography on adolescents: A review of the research. *Sexual Addiction and Compulsivity*, *19*, 99-122.
- Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2006). Adolescents' exposure to sexually explicit material on the Internet. *Communication Research*, *33*, 178-204.
- Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2009). Adolescents' exposure to sexually explicit Internet material and sexual satisfaction: A longitudinal study. *Human Communication Research*, *35*, 171-194.
- Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2016). Adolescents and pornography: A review of 20 years of research. *The Journal of Sex Research*, *53*, 509-531.
- Siibak, A. (2009). Constructing the self through the photo selection - Visual impression management on social networking websites. *Cyberpsychology (Brno)*, *3*, article 1.
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2013). The differential susceptibility to media effects model. *Journal of Communication*, *63*, 221-243.
- Van de Bongardt, D., Reitz, E., & Dekovic, M. (2016). Seksuele ontwikkeling tijdens de adolescentie in context: relaties met ouders en leeftijdgenoten. *Tijdschrift voor Seksuologie*, *40*, 206-211.
- Ward, L. M. (2002). Does television exposure affect emerging adults' attitudes and assumptions about sexual relationships? Correlational and experimental confirmation. *Journal of Youth and Adolescence*, *31*, 1-15.

Financiering

Dit project werd gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit (FWOS) (NWO 431-09-010)

Summary

It's kind of an exciting story: The role of the Internet in adolescent sexual development

This article describes findings of the third Project STARS sub-project, which investigated the role of the Internet in adolescent sexual development. The empirical studies that are conducted within this sub-project aimed to offer more insight into (1) the prevalence and development of different sex-related online behaviors in adolescence; (2) their longitudinal associations with sexual cognitions, behaviors, and emotions; and (3) how sex-related Internet use is embedded in personal and social contexts. The findings suggest that for most adolescents, engagement in most sex-related online behaviors is much less excessive than is often assumed or feared. Nonetheless, the longitudinal and qualitative data confirm theoretical assumptions by showing that sex-related online behaviors may, through a variety of mechanisms, shape adolescents' sexual developmental processes. Furthermore, the findings highlight that sex-related Internet use does not occur in isolation, but is intertwined with various intra- and interpersonal processes. For example, sex-related be-

haviors were found to predict increases in adolescents' perceptions that sexual behavior is common and accepted among peers, which in turn predicted increases in their own experience with sexual behavior. Moreover, the various studies showed that many congruencies exist between adolescents' own dispositions, developmental interests, and social setting on the one hand and their patterns of sex-related Internet use on the other hand. The findings of this sub-project contribute to theory and knowledge about the role of the Internet in adolescent sexual development. They also contain relevant implications for parents, schools and intervention developers who strive to promote a healthy and positive sexual development.

Keywords: Internet, sex-related online behaviors, sexual development, adolescence, Project STARS

Trefwoorden: Internet, seksgerelateerde online gedragingen, seksuele ontwikkeling, adolescentie, Project STARS